

Unkarin fennougristiikan ensimmäisen kenttätutkijan Antal Reguly'n syntymästä 200 vuotta

Csúcs Sándor: *Reguly Antal élete és műve* (Antal Reguly'n elämä ja elämäntyö). Reguly Társaság, Budapest 2019. 267 s.

Antal Reguly (1819–1858) on yksi Unkarin fennougristiikan merkkihahmoista. Hänen syntymänsä 200-vuotisjuhlan kunniaksi julkaistu elämäkerta on ensimmäinen Reguly'n elämäntaiheet ja elämäntyön kokonaisuudessaan käsittävä teos. Sen on kirjoittanut Turun yliopiston unkarin lehtorina 1970-luvulla toiminut emeritusprofessori Sándor Csúcs¹, joka perusti Reguly-seuran vuonna 1991.

Csúcs otti Reguly-kirjan kirjoittamisen tehtäväkseen 30-vuotistaivaltaan viettäen Reguly-seuran puheenjohtajana. Hän on käyttänyt teoksessa etupäässä aiemmin julkaistua kirjallisuutta, mutta hajanaisesta ja eri aikakausina vuosien 1850–2018 välillä kirjoitetusta materiaalista (artikkeleista, kirjoista sekä Unkarin tiedeakatemian arkistomateriaalista)² hän on luonut yhtenäisen, sujuvan elämäkerran.

1 Sándor Csúcs oli vuonna 2010 XI kansainvälisen fennougristikongressin järjestäjä Unkarin Piliscsaban yliopistossa. Hän toimi 1980- ja 90-luvuilla Unkarin tiedeakatemian Uralilaisten kielten osastolla tutkijana ja osaston johtajana.

2 Vuonna 1850 julkaistiin ensimmäinen tutkimus Reguly'n toiminnasta *Reguly-album*-nimellä. Vuonna 2013 julkaistun artikkelikokoelman *Reguly és a tudomány "zománcza": Életrajzi és kortörténeti adalékok 1* (Tinta Könyvkiadó, Budapest) toimitti Reguly'n elämän ja tieteellisen toiminnan pitkäaikainen tutkija Enikő Szij.

1 Unkarin Castrén

Antal Regulya pidetään Unkarissa yhtenä fennougristiikan perustajista. Hänen merkittävin ansionsa on, että hän teki Unkarin fennougristiikan historian ensimmäisen kenttätutkimusmatkan. Se oli itseoppineelle kielentutkijalle suuri haaste, josta hän suoriutui erinomaisesti ja keräsi kieliaineistoa suomensukuisten kansojen parissa Länsi-Siperiassa ja Volgan seudulla. Etnografista, kieli- ja folkloremateriaalia kertyi Länsi-Siperian pohjoisosassa asuvilta manseilta ja hanteilta, uralilaiseen kieliperheeseen kuuluvasta samojedikielestä sekä Volgan alueen suomalais-ugrilaisista kielistä, marin ja mordvan kielistä. Reguly keräsi materiaalia myös turkkilaiskieliin kuuluvasta tšuvassista, jonka Reguly'n aikana oletettiin sijoittuvan turkkilaisten ja suomensukuisten kielten välille. Kenttätutkimus oli 1800-luvun fennougristiikalle välttämättömyyttä riittävän vertailumateriaalin saamiseksi ja kielten tieteellisen vertailun mahdollistamiseksi. (Saarinen 2007; Grünthal 2010.)

Reguly sai jo elinaikanaan tunnustusta paitsi kielentutkijana, myös kartografina. Hänen piirtämänsä kartta Lounais-Siperian, etupäässä Ob-joen suiston alueen asutuksesta oli Venäjän tiedeakatemian tutkimusmatkailijoille arvokas apuväline. (Csúcs 2019, 163–184.) Reguly'n matka sijoittui ajallisesti M. A. Castrénin Siperian matkojen tienoilta. Castrénin päätehtävänä oli kartoittaa Siperiassa puhuttuja samojedikieliä, mutta hän ehti tutkia myöskin hantia ja jonkin verran mansia (Salminen 2020, 284–296). Reguly puolestaan keskittyi pääasiassa manseihin ja hanteihin, joiden arveltiin olevan unkarin lähisukukieliä. Matkallaan hän keräsi kieliaineistoa myös mansien ja hantien lähiseudulla asuvien samojedien parissa. Tutkimusintressien lisäksi yhteistä oli, että molempien tutkimusmatkailijoiden elämä päättyi heidän ollessa alle 40-vuotiaita matkojen aikana saatujen sairauksien seurauksena. Castrénin itse julkaisema tieteellinen tuotanto oli kuitenkin Reguly'n tieteellistä tuotantoa paljon laajempi.³

2 Kirjan rakenne

Sándor Csúcsin kirja *Reguly Antal élete és műve* (Antal Reguly'n elämä ja elämäntyö) koostuu kahdesta pääosasta. Ensimmäinen osa ”Reguly Antal élete” (Antal Reguly'n elämä) (s. 7–89) on Reguly'n kirjeenvaihdon ja muistiinpanojen perusteella laadittu tarkka elämäkerta, jonka keskiössä ovat matka Suomeen sekä ns. suuri matka, eli matka Siperiaan. Ensimmäisessä osassa on kuusi lukua sekä erillinen Reguly'n elämän lyhyt kronologia (s. 87–89).

Kirjan toinen osa (s. 91–227) nimeltään ”Reguly Antal életműve” (Antal Reguly'n elämäntyö) käsittelee Reguly'n tieteellistä toimintaa. Se jakautuu kahdeksaan lukuun (luvut 7–14). Ensimmäiset luvut keskittyvät Reguly'n kenttätutkimuksiin. Toisen osan luvut 11–13 (s. 163–227) kattavat puolestaan keruutyöhön liittyvät kartografiset työt, Reguly'n vuonna 1850 Unkarin tiedeakatemiassa pitämän virkaanastujaisluennon, käännökset suomesta unkariin, hänen keräämiensä obinugrilaisten laulujen nuotit sekä Unkarin palócien murrealueella vuonna 1857 kerätyn aineiston. Osa sisältää myös etnografisen aineiston ja Reguly'n matkamuistinpanot (ns. kalenterit) eli lyhyet saksankieliset päiväkirjamerkinnot ja lopuksi Reguly'n kirjeenvaihdon.

3 Elämänsä aikana Reguly sai akatemian virkaanastujaisluentonsa (1850) lisäksi julkaistuksi Länsi-Siperian karttansa nimellä *Ethnographisch-geographische Karte de nördlichen Uralgebietes, entworfen auf einer Reise in den Jahren 1844 und 1845* (St. Petersburg 1846).

Kirjan lopusta löytyy vielä lyhyehkö yhteenveto, kirjallisuus, lyhenteet, kuvien luettelo sekä sisällysluettelo (s. 229–271).

3 *Reguly'n elämä*

Kirjan ensimmäinen osa on kuvaus Reguly'n elämästä aina syntymävuodesta 1819 hänen kuolinvuoteensa 1858 asti. Csúcs on pyrkinyt kirjassaan esittämään Reguly'n elämänvaiheet seikkaperäisesti ja mahdollisimman objektiivisessa valossa. Tämä on onnistunut lähtökohta, sillä tutkimusmatkailijan vaiheista on kirjoitettu myös poleemisempia kirjoituksia. Reguly'n elämässä riitti paljon vastoinkäymisiä ja arvoituksellisia vaiheita, joita monet tutkijat ovat pohtineet ja yrittäneet saada niistä selkoa ottaen joskus vahvastikin kantaa sekä Reguly'n toimintaan että persoonaan. Csúcs ei anna kirjassaan tilaa spekuloinnille, vaan seuraa Reguly'n toimintaa päivän tarkkuudella ja vahvistaa väittämänsä kirjallisilla lähteillä siteeraten samalla toki myös aiemmin julkaistujen artikkeleiden tuloksia. (Csúcs 2019, 22, 24–25, 36, 58, 76–77, 85–86.)

Salapoliisin tarkkuudella kerätty elämäkertamateriaali antaa kuvan 1800-luvun alun orastavasta fennougristiikan tutkimuksesta syventymättä Reguly'n aikakauden tutkimushistoriallisiin kysymyksiin. Kirjoittaja jää itse lähinnä ihmettelemään Unkarin tiedeakatemia nykykäsityksen mukaan outoja tehtävänantoja⁴ Regulylle kielisukulaisuuden selvittämiseksi, mutta laajempia selityksiä 1800-luvun kielisukulaisuustutkimuksen tilanteesta ja tuona aikana hyväksytyistä faktoista kirjassa ei esitellä, vaan käsityksiä käydään läpi lähinnä tapauskohtaisesti. (Csúcs 2019, 45, 73.)

Kirja antaa siis hyvät lähtökohdat Reguly'n elämäntyöhön tutustumiselle, joskin tässä kohden on todettava, että olisi ehkä ollut hyödyllistä asettaa Reguly'n elämä ja hänen elämäntyönsä jonkinlaiseen historialliseen kehykseen ja mainita lyhyesti kielisukulaisuustutkimusten historiasta. Keskeisimmät tiedot olisivat auttaneet hahmottamaan Reguly'n tutkimusmatkan tarpeellisuutta ja ajankohtaisuutta ihmistieteiden kehityksen valossa – asiaan perehtymätön lukija ei välttämättä ole tietoinen Reguly'n ajan tieteen ja fennougristiikan tilasta. Tällaisia taustatietoja olisivat voineet olla esimerkiksi Reguly'n Ruotsin- ja Suomen-matkalla saamat tiedot (hänen päästyään mukaan tutkijapiireihin) siitä, että suomen ja unkarin yhtäläisyydet oli tiedostettu jo 1600-luvulla⁵ ja että ensimmäiset tieteelliset vertailut unkarin ja saamen välillä teki unkarilainen János Sajnovics vuonna 1770⁶. Taustoituksena olisi hyvä tietää myös, että muiden suomen-sukuisten kielten (suomen, saamen, viron, mordvan, marin, udmurtin, komin, mansin, hantin ja samojedikielten, sekä nykyään turkkilaiskieliin kuuluvana pidetyn tšuvassin) vertailut oli puolestaan tehnyt toinen unkarilainen, Sámuel Gyarmathi⁷ vuonna 1799 julkaisemassaan his-

4 Unkarin tiedeakatemian laati 31 pykälää sisältävän ajan tieteen tasoa hyvin heijastavan tehtävänantolistan Regulylle. Mielenkiintoisin tehtävistä oli selvittää, oliko perää erään unkarilaisen väittämässä, jonka mukaan hän olisi puhunut unkarin palócín murretta karjalaisen naisen kanssa Pietarin markkinoilla.

5 Unkarin sukukielistä merkittävimpiä teoksia oli vuodelta 1730 Philip Johan Strahlenbergin (1676–1747) *Das Nord-und Ostliche Theil von Europa und Asia* (Stockholm), jossa suomen ja unkarin sukukielinä mainittiin liivi, mansi, mordva, mari, permi, udmurtti ja hanti (ennen 2000-lukua tieteellisissä teoksissa käytettiin ao. kielten eksonyymejä, esim. voguli ja ostjakki mansin ja hantin asemesta).

6 János Sajnovics (1733–1785): *Demonstratio idioma Ungarorum et Lapponum idem esse*. Sajnovics esitelti sanastollisia ja rakenteellisia yhtäläisyyksiä.

7 Sámuel Gyarmathi (1751–1830): *Affinitas linguae Hungaricae cum linguis fennicae originid grammaticae demonstrata* (Göttingen 1799). Gyarmathi oli metodinen uudistaja, joka käytti historiallis-vertailevaa kielitieteen metodologiaa. *Affinitas* ”ennakoi jo selvästi sitä suuntausta, jonka varassa vertaileva

toriallis-vertailevassa tieteellisessä teoksessa. (Korhonen 1984, 29–31.) Sajnovicsin ja Gyarmatin tutkimustulokset olivat tutkijapiireissä tunnettuja, mutta eivät ne olleet laajemmin tiedossa. 1800-luvulla oli tiedostettu, että ihmistieteissä vertailevaa tutkimusta varten tarvittiin paljon vertailumateriaalia, jonka saatavuus ei ollut helppoa. Ensimmäisestä suomalaisesta tutkimusmatkailijasta, A. J. Sjögrenistä (1794–1855), kirjassa on useampi maininta, sillä Venäjän akatemian jäsenenä hän kävi jo 1820-luvulla keruumatkalla sukukansojen parissa ja oli Regulyn kilpailija tutkimusrahoituksen haussa. Yllä mainittujen tutkijoiden nimet löytyvät kyllä Csúcsin kirjasta, mutta joko Regulyn tai muun henkilön kirjoituksen lainauksista. (Csúcs 2019, 20, 38, 45–46.) Heitä tai heidän toimintaansa ei siis esitellä kirjassa tarkemmin.

Csúcs käsittelee Regulyn viimeisiä vuosia melko laajasti tukeutuen Enikő Szijn uusimpiin tutkimuksiin. Niiden mukaan vanha käsitys Regulyn viimeisistä elinvuosista syrjässä tiede-elämästä ei pidä paikkansa. Vaikka Reguly viettikin paljon aikaa parantoloissa, hän jaksoi valmistautua kiitettävästi vuoden 1850 virkaanastujaisiinsa Unkarin tiedeakatemiassa sekä vuonna 1856 akatemian kokouksissa pidettyihin esitelmiinsä. Vuonna 1857 hän lähti uudelle keruumatkalle Pohjois-Unkariin palócien pariin varustautuneena hyvin nykyaikaisella tekniikalla – hän otti nimittäin valokuvia keruumatkansa aikana. Vuosina 1857–58 Reguly ehti myös työstää noin puolen vuoden ajan Pál Hunfalvyn kanssa pohjoismansin murrealueilta keräämäänsä materiaalia. (Hunfalvy 1864; Csúcs 2019, 89.)

Regulyn elämänvaiheista on tiedetty melko tarkkaan pääkohdat. Paljon on spekuloitu tutkimusmatkalla kerätyn materiaalin jälkitöiden viipymisen tai kokonaan tekemättä jäämisen syitä. Regulyn aikalaisten selitys tähän oli tutkijan uupuminen ja sairaus. Monien mielestä myös puutteellinen hantintaito ja puutteelliset muistinpanot vaikeuttivat julkaisemattomien materiaalien työstämistä. Nykytutkimuksen valossa Regulyn mielenkiinto oli todennäköisesti kuitenkin vain kääntynyt kohti laajempia kokonaisuuksia muun muassa antropologian ja etnografian alalla, eikä hän jaksanut sairautensa takia enää samanlaista työtahtia kuin Siperiassa. (Csúcs 2019, 82–84.)

4 *Regulyn elämäntyö*

Kirjan tutkimuksellisesti arvokkain osa on Regulyn elämäntyötä käsittelevä toinen osa (s. 91–228). Koska Regulyn Siperian-matkan kustantaneet Unkarin tiedeakatemia ja Pietarin tiedeakatemian akateemikko Karl Erns von Baer antoivat Regulylle tarkat ja melko laaja-alaiset työtehtävät⁸, kerätty materiaali kattaa monia tieteenaloja: lingvistiikkaa, folklorea, antropologiaa, etnografiaa, kartografiaa, musiikkia ja uskontoa (Csúcs 2019, 45, 67, 213, 217).

Kirjassaan Csúcs esittelee Regulyn keräämiin materiaaleihin liittyvät vuoteen 2019 mennessä toimitetut julkaisut⁹ ja näiden filologiset tiedot, aineiston keruuajankohdan ja -olosuhteet, arkistossa olevien aineistojen otsikot ja laajuudet, julkaistujen aineistojen ja artikkeleiden julkaisijan sekä julkaisujen sisällön. Hän kertoo folkloretekstien genren lisäksi myös niiden sisällöt, runomitat, rivimäärät ja lisää myös aiheeseen liittyvien tärkeimpien julkaisujen lyhyet selostukset.

indoeurooppalainen kielitiede syntyi pari vuosikymmentä myöhemmin” (Korhonen 1984, 31).

8 Tulokset selviävät Regulyn Unkarin tiedeakatemialle ja akateemikko Baerille kirjottamista kirjeistä ja raporteista.

9 Csúcs ei ole ottanut mukaan Regulyn Siperiasta antropologiaa (antropometrisia) tutkimuksia varten keräämiä ns. pääkallojäljennöksiä, jotka olivat 1800-luvulla oma tutkimusalansa (Csúcs 2019, 38, 91, 216–217).

Materiaalien kielen tms. tieteelliseen analyysiin etupäässä udmurtin tutkijana kunnostautunut kirjoittaja ei ole halunnut itse ryhtyä (Csúcs 2019, 121).

Csúcs käy läpi systemaattisesti Reguly'n keruumateriaalit kielittäin ja aikajärjestyksessä. Materiaalit kattavat vatjan, mansin, hantin, marin, mordvan ja tšuvassin aineistot. Poikkeuksena on samojedin aineisto, joka on esitelty erikseen samoin kuin tšuvassi, joka sekkin löytyy viimeisenä luvusta 10.

Kirjassa esitellään laajasti myös Reguly'n laatimaa Lounais-Siperian karttaa, joka oli myöhempien venäläisten retkikuntien tärkeä apuväline, vaikka se olikin etupäässä etnografinen kartta. (Csúcs 2019, 163–184.) Reguly'n pienemmistä töistä tässä kannattaa mainita *Kalevala*-käännökset, jotka julkaistiin vuonna 1985 (A. Molnár 1985; Csúcs 2019, 185–211). Unkarin palócien keskuudesta kerätyt etnografiset materiaalit vuodelta 1857, joiden joukossa olivat Reguly'n ottamat valokuvat, enteilivät aikaansa edellä kulkevan tutkijan uran nousua uudelle tasolle, mutta elämäntyö keskeytyikin seuraavana vuonna.

5 Kokonaisuus

Sándor Csúcsin Reguly-kirja on seikkaperäinen ja kattava tietopaketti unkarilaisen fennougristiikan pioneerin elämästä ja elämäntyöstä. Csúcsin toimittamasta kirjasta lukija saa runsaasti faktatietoja Reguly'n ansioista muun muassa fennougristiikan ensimmäisenä unkarilaisena kenttätutkijana sekä hänen laaja-alaisesta ja suuresta keruuaineistostaan, johon kuuluvat myös 1800-luvun lopussa sammuneiden obinugriilaisten murteiden ainoat todistusaineistot.

Elämäkerrallisten tietojen ja tutkimustietojen takaa lukijalle hahmottuu innostunut nuori tutkijanalku, joka suoritti elämäntehtävänsä lyhyeksi jääneen opintien jälkeen äärimmäisen vaativissa olosuhteissa, joissa tietojen tallentaminen vaati oppineisuuden lisäksi intuitiota ja ennen kaikkea sitkeyttä. 1800-luvun olosuhteet eivät vastanneet nykyisiä, ja tutkimusmatkoihin liittyi paljon erilaisia ongelmia aina matkojen organisoimisesta terveydelle monin tavoin vaarallisten olosuhteiden kestämiseen ja vaikeista tilanteista selviämiseen.

Csúcsin teoksessa tähänastinen Reguly-kirjallisuus ja sen lähteet on koottu vihdoinkin yksiin kansiin. Teko on merkittävä sekä kielitieteellisestä että tutkimushistoriallisesta näkökulmasta katsottuna. Teos on arvokas lisä fennougristiikan tutkimushistoriaa käsittelevään kirjallisuuteen, ja siitä voivat hyötyä sekä kielisukulaisuudesta kiinnostuneet maallikot että fennougristiikan tutkijat, jotka haluavat tietää enemmän Antal Reguly'n elämänvaiheista, hänen tieteellisestä toiminnastaan sekä hänen keruumateriaalinsa kohtalosta.

JUDIT VARGA

judit.varga@utu.fi

Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus
2014 Turun yliopisto

Lähteet ja kirjallisuus

GRÜNTHAL, RIHO 2010: Matkueita tai yksityisiä tutkijoita: Suomalais-Ugriilaisen Seuran keruuretkien tausta ja tavoitteet. PAULA KOKKONEN ja ANNA KURVINEN (toim.): *Kenttäretkistä tutkimustiedoksi*, 17–52. Suomalais-Ugriilainen Seura, Helsinki. <https://www.sgr.fi/uudetsivut/items/show/161> [viitattu 9.6.2021].

- HUNFALVY, PÁL 1864: *A' vogul föld és nép*. 1. kötet, Reguly Antal hagyományaiból, Pest.
- KORHONEN, MIKKO 1984: Suomalais-ugrilaisen kielitieteen alkuvaiheet. JÁNOS NAGY (toim.): *Ystävät, sukulaiset: Suomen ja Unkarin kulttuurisuhteet 1840–1984*, 25–45. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- MOLNÁR, FERENC A. 1985: *Régi Kalevala*. Reguly Antal fordítástöredéke. Magyar-Finn Kulturális Egyesület, Kecskemét.
- SAARINEN, SIRKKA 2007: Fennougristinen kenttätyö. https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmat/artikkelit/fennougristinen_kenttatyo viitattu [viitattu 9.6.2021].
- SALMINEN, TAPANI 2020: M. A. Castrén ja hantit. *Ёмас сымыу нэ́кве во́ртур э́тност самын патум — Scripta miscellanea in honorem Ulla-Maija Forsberg*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 275, 284–296. <https://doi.org/10.33341/sus.11.22>
- SZÍJ, ENIKÓ (toim.) 2008: *Календаріум: дневник венгерского путешественника-исследователя с 29 сентября 1843 г. по 5 марта 1846 г.: путешествие по России, Петербург-Урал-Петербург*. Bibliotheca Regulyana 5. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- 2009: Reguly Antal életpályája. *Nyelvtudományi Közlemények* 106, 283–289. <http://www.nytud.hu/nyk/106/index.html> [viitattu 31.5.2021].
- (toim.) 2013: *Reguly és a tudomány "zománcza"*. Életrajzi és kortörténeti adalékok 1. Tinta Könyvkiadó, Budapest.